Материали за вѣществената култура изъ Срѣднитѣ Родопи.

Отъ Ст. Н. Шишковъ.

(Продължение отъ V кн.).

Ограда, дворъ, портеница, плетъ.

При всѣко строене на кжща за живѣене, било въ село или колибацитѣ, непрѣмѣнно гледатъ да има прѣдъ главнитѣ входни врата извѣстно малко или повече пространство, дѣто да се спира домашния добитъкъ при изкарването му изъ оборътъ, или идване отъ паша или работа. Това се казва дворъ и се сдържа съ самата улица, па и самъ дворътъ е пжтътъ за кжщата. При излазътъ отъ дворътъ на улицата има *пòртеаница*, т. е. дворна врата. Широчината па портеницата е толкова голѣма, колкото да може свободно да влиза съ какъвто и да е товаръ натоваренъ добитъкъ. Ако дворътъ е отстрана на кжщата, т. е. единъ видъ отдѣленъ отъ главния входъ и при това добрѣ обграденъ, тогава го казватъ и òграда. Често пжти на единъ край въ дворътъ зимѣ изнисатъ на купище и торътъ отъ оборътъ на добитъкътъ, когато нѣма дѣ другадѣ да го държатъ, хвърлятъ и домашната смѣть и пролѣтъ или есенѣ го разнасятъ по нивитѣ и градинитѣ.

Портеницата е направена тъй: дълги повече отъ 2 метра дебели и плоско издѣлани борови или отъ другъ видъ дърво колове се забиватъ здраво въ земята по едно отъ двѣтѣ срѣщуположни страни на входътъ. На всѣко едно отъ тѣзи дървета (тѣхъ наричатъ сжпцински портеници) отъ плоската имъ страна сж пробити продълговати дупки по на едно разстояние една отъ друга отъ 15 до 30 см. Напрѣки въ тѣзи дупки се втикватъ дълги дървени дебели прѣчки, прѣзъ които неможе да се проврѣ добитъкътъ. Дърветата се изваждатъ и втикватъ (прѣкрѣпватъ), т. е портеницата по тоя начинъ се отгражда и загражда. Това е най-обикновенниятъ и най-разпространениятъ видъ портеници. Другъ видъ има подо-

бенъ на горния, само че отдѣлнитѣ прѣчки — дървета сж сковати или заплетени помежду си съ правитѣ колове, на на едната страна у обълъ колъ, дълбоко и здраво забитъ и закрѣпенъ въ земята, се прикачва съ гжжва, сплетена отъ жилави отъ ела, върба, ясенъ или другъ подобенъ видъ дърво пржчки, които се казва *вйтви* (отъ глаголътъ вие, свива). По тоя начинъ портеницата цѣла като врата се отваря и затваря, като се навира при затварянето отъ другата страна друга гжжва у другия колъ, и съ това се закрѣпя колкото добитъкътъ да не може да я отвори.

Въ дворътъ или оградата се изкарва зимно врѣме денѣ домашния добитъкъ на припекъ, храни се тамъ, а лѣтѣ пъкъ вечерь и сутринь се доятъ кравитѣ, задържатъ се телцитѣ, яретата и ягънцата. Околовръсть дворътъ е обграденъ съ плетъ. Около всѣка кжща непрѣмѣнно има малко или повече пространство, тоже добрѣ обградено, за зеленчукова градинка, а въ малкитѣ селчинки и колибаци при кжщата на всѣки стопанинъ се намира и почти цѣлата работна земя, каквото ниви, градини, ливади, овощни дървета, пчелници и пр.

Въ Родопитѣ на сѣкждѣ всѣко парче земя, която се стопани, непрѣмѣнно е обградено околовръсть, както и дворътъ; незаградена земя значи, че е обща, затова въ нея всѣки може да спрѣ добитъкътъ си да го пасе. Обграждането става или съ сухъ камененъ зидъ — *дувàр* — до $1^1/_2$ метъръ високъ и отгорѣ притиснатъ съ редица едри и *калапнàти* камъни — *капàци* — или съ плетъ. Плетътъ бива нѣколко вида: а) *плеᵃтеᵃнѝца* плетъ, който състои отъ не много дебели, но не и тънки джбови колове единъ до другъ на редица по на 10 см. надалечъ забити въ земята, а на върховетѣ изострени. По горѣ отъ половината къмъ върховетѣ имъ се оплитатъ единъ другъ въ кръстосанъ видъ съ дълги виещи тънки пржчки, наричани *прѐᵃплеᵃтка*, добрѣ затегната. А за да стои правъ плетътъ и да не се събаря отъ силни бури, подпира се отъ странитѣ съ други колове въ полегатъ видъ и здраво забити въ земята. Тѣзи подпорки колове се казватъ *прѐᵃкул'ници*,

а ако сж четали, казватъ се *сдхи*. Тоя видъ плетъ се казва още *дюзмѐ* и съ него обикновено заграждатъ по-равни пространства градини и ливади.

б) Вторията видъ плетъ, съ който се заграждатъ най-много градинитѣ за зеленчукъ около кжщитѣ, дѣто трѣбва да се не пропущатъ да влизатъ домашнитѣ птици, се гради тъй: на едно разстояние отъ 2 до 3 метра на далечъ забиватъ въ земята здраво дебели единични колове. На тѣхъ на прѣки — хоризонтално — наковаватъ паралелни три или четире реда върлини, въ Ахж-челебийско наричани *ж'дᵃрди*, въ Рупчоско—*рѐмеᵃнеᵃ* или *тасмѝ* (това сж тънки прави издѣлани въ плосъкъ видъ и дълги 10-на метра елови младочки). На тѣзи ремене оплитатъ въ кръстосанъ видъ дълги тънки прѫте на гжсто единъ до другъ. Тоя плетъ се казва *дѝмитна плеᵃтеᵃнѝца* или *дѝмитан плет*.

в) Третиятъ видъ е *фбѝнув плѐт* или *карà-авлѝеᵃ*. Съ него се градятъ далечнитѣ отъ кжщи ниви, градини, ливади и други земи собствени. Тоя плетъ се гради тъй: забиватъ здраво въ земята на разстояние отъ 60 см. до 80 и на височина 1 до 2½ м. дебели колове. На тѣхъ въ видъ на пластове забучватъ цѣлички фъндаци хвойнови шубърки, храсте, трънки и др. так. притъпкватъ ги, за да стоятъ плътно, и надъ тѣхъ сплитатъ единъ редъ дълги прѫте, добрѣ стегнати у коловетѣ, за да се затегнатъ шубъркитѣ и отгорѣ. Тоя видъ плетъ казватъ още и *сирмàски плет*, защото и всѣки може да го гради, при това и по евтино струва отъ всички други.

Най-послѣ има плетища и само съ ремене, хоризонтално наковани, или промушени и затегнати между двойни колове посрѣдствомъ *вѝтви*. Съ тоя видъ плетъ си служатъ хората, които иматъ изобилни борови гори, особено по билàта и колибацитѣ.